

การพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชน
เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี

The Model Development of Water Management Community Participation for
Sustainable Development in Ubon Ratchathani Province

สรารุช ชมบัวทอง¹ / นพพร จันทรนาชู²

Sarawat Chombuathong / Nopporn Channumchu

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาพัฒนศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Ph.D. in Philosophy Program (Development Education), Faculty of Education, Silpakorn University

² รองศาสตราจารย์ อาจารย์ที่ปรึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
Associate Professor, Advisor, Faculty of Education, Silpakorn University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาสภาพการณ์การบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี 2) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี 3) ทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี 4) ประเมินรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี โดยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 86 ราย ในพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภวารินชำราบ 14 ชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่ม แบบสอบถาม แบบสังเกต แบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา วิธีการดำเนินการวิจัยมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพการณ์การบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี การประเมินข้อมูลความต้องการจำเป็นและองค์ประกอบในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชน ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชน โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยก่อนนำไปใช้ และสัมภาษณ์เชิงลึก สทนากลุ่ม เพื่อพัฒนาร่างรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคี

เครือข่ายชุมชน ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้ มีการประชุมระดมสมองเพื่อนำร่างรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง หลังจากทดลองใช้ร่างรูปแบบ มีการประเมินและปรับปรุงร่างรูปแบบที่ได้รับ โดยมีผู้เชี่ยวชาญรับรองรูปแบบ ขั้นตอนที่ 4 การประเมินปรับปรุงรูปแบบและองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชน ผลการวิจัยพบว่า สภาพการณ์การบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานี แบ่งเป็น 4 มิติ คือ 1) การบริหารจัดการน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมน้ำแล้ง 2) การบริหารจัดการน้ำเพื่อการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค 3) การบริหารจัดการน้ำเพื่อการใช้น้ำทางการเกษตร 4) การบริหารจัดการน้ำเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ และพบว่ารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนอย่างยั่งยืน มี 9 องค์ประกอบ คือ 1) การมีส่วนร่วม 2) ภาคีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง 3) ความเข้มแข็งของชุมชน 4) การเรียนรู้เพื่อพึ่งพา 5) ภาวะผู้นำ 6) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรับมือกับน้ำ 7) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม 8) การอนุรักษ์สายน้ำอย่างยั่งยืน 9) การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

คำสำคัญ: รูปแบบ, ภาคีเครือข่าย, บริการจัดการน้ำ, ชุมชน

Abstract

The study consisted of four main objectives: 1) study the conditions and requirements of water management community participation for the sustainable development in Ubon Ratchathani province, 2) develop the model for water management community participation for the sustainable development in Ubon Ratchathani province, 3) adoption the water management community participation partners to do the development and 4) evaluation the water management community participation for the sustainable development in Ubon Ratchathani province. The research methodology is Research and Development Approach. The study uses many methods to collect data, conducted by using the questionnaires, the qualitative research using in-depth interview 86 key informants in Ubon Ratchathani district and Warin Chamrap district (14 communities). The research collections; in-depth interviews, discussion groups, participatory observation, questionnaires, and data content analysis. This research investigated in the four processes, 1) study the circumstances and needs of water management community partners for the sustainable

development in this province. Evaluation the data requirements necessary elements and development the water management model by community partners, 2) check the accuracy research instruments before try out, prepare in-depth interview discussion for key informants and develop the water management model by experts, community partners for the sustainable development, 3) adoption, brainstorming the water management model by community partners to adopt the experimenters, evaluating and improving the model that has been adopted by a specialized format and 4) evaluation, rating improved model and summarize elements of water management model by community partners for the sustainable development. The findings revealed that four conditions and requirements of water management community participation for the sustainable development in Ubon Ratchathani province: 1) to prevent flooding and water drought reduction, 2) to use water consumption, 3) to manage agriculture and 4) to conserve the Mun River. Nine important elements in the dissertation: 1) participation, 2) community network, 3) community strength, 4) self-reliance, 5) leadership, 6) local wisdom, 7) participatory communication, 8) sustainable conservation and 9) community economy encouragement.

Keywords: model development, participation, community, water management

บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ขณะเดียวกันน้ำก็เป็นปัจจัยการผลิตอันสำคัญทั่วทุกมุมโลก แต่ทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด และผลจากความไม่แน่นอนของการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ส่งผลให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำที่หลากหลายและทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น นโยบายด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ รวมทั้งการปฏิรูปกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย (Enabling Environment) ต่อการบริหาร แนวคิดเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจึงเกิดขึ้นและนำมาสู่การพัฒนาแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการน้ำในปัจจุบัน ปัญหาปัจจุบันที่เด่นชัดในเขตอำเภอวารินชำราบและบางส่วนของอำเภอเมืองของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นปลายน้ำของแม่น้ำมูลหรือลำน้ำมูลส่วนที่ 3 ไหลออกสู่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

(Royal Irrigation Department, 2011) เกิดความเสียหายทั้งระบบนิเวศ ระบบชลประทาน และการไหลของน้ำจากต้นน้ำสู่ปลายน้ำ กลายเป็นปัญหารุนแรงโดยตรงต่อพื้นที่ริมแม่น้ำเขตอำเภวารินชำราบมากกว่าอำเภออื่น ๆ เพราะสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอมีลักษณะคล้ายกับ “รูปกระทะคว่ำ” บริเวณริมน้ำเปรียบเสมือนขอบกระทะที่คว่ำลงเกิดน้ำท่วมซ้ำซาก ในขณะเดียวกัน พื้นที่บางส่วนของเหนือฝั่งน้ำกลับเป็นก้นกระทะที่คว่ำขึ้น ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในแต่ละปี แต่มีความต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว แม้มีสายน้ำมูลไหลผ่านพื้นที่ แต่กลับไม่สามารถนำน้ำที่มีมาใช้ประโยชน์ได้ เกิดการปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูก และเพื่อการอุปโภคบริโภค ทั้งนี้ปัญหาข้างต้นเป็นผลจากการมองข้ามปัญหาการจัดการน้ำโดยไม่หวังพึ่งพาตนเองของชุมชน ละทิ้งแนวคิดเรื่องการจัดการน้ำ แนวคิดเรื่องลุ่มน้ำ แนวคิดการจัดการหาน้ำ แนวคิดการจัดการด้านความต้องการใช้น้ำ หรือแนวคิดการจัดการน้ำแบบบูรณาการอย่างสิ้นเชิง รวมถึงชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมักมองปัญหาเป็นการแก้ไขแบบเฉพาะหน้าเท่านั้น คือ เมื่อน้ำท่วมก็อพยพรับแจกของเพื่อยังชีพบรรเทาความเดือดร้อน ชาวบ้านจำยอมอดทนรอให้น้ำลด ในขณะที่เมื่อเกิดน้ำแล้งก็แก้ไขปัญหาโดยหาแหล่งน้ำจากแหล่งอื่น ๆ มาใช้อุปโภคบริโภคพลาง ๆ ก่อนเพื่อรอดูฤดูกาลที่มีน้ำต่อไป อีกทั้งเมื่อพื้นที่การเกษตรริมแม่น้ำเสียหายก็ไม่ใส่ใจ มีการละทิ้งและมองว่าเพาะปลูกอย่างไรก็ประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำ จึงหันไปประกอบอาชีพหารายได้ค่อนข้างอื่นมากกว่าทั้งที่ชาวชุมชนมีพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์มากมายแต่กลับไร้ประโยชน์ในที่สุด จนก่อเกิดปัญหาด้านรายได้และความยากจน (income and poverty) มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่ได้รับผลิตผลทางการเกษตรเท่าที่คาดหวังไว้ ทำให้ชาวชุมชนเขตอำเภวารินชำราบได้รับความเดือดร้อนอย่างหนักทุกปี ไม่สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากขาดการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ ในขณะเดียวกันปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและเพื่อเกษตรกรรมกลับเกิดขึ้นซ้ำซากกับชุมชนต่าง ๆ ในเขตอำเภวารินชำราบ ตามที่กล่าวอ้างข้างต้นเช่นเดียวกันอีก ถึงแม้ว่าวิกฤตการณ์อุทกภัยและภัยแล้งจากการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการทำเกษตรกรรม จะได้รับการเอาใจใส่จากภาครัฐและองค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ คอยช่วยเหลือมากมายในระดับขั้นพื้นฐาน แต่ถือเป็นการรับมือเพียงขั้นต้นเท่านั้น ทั้งนี้ เป็นเพียงการดำเนินการของรัฐและองค์กรส่วนท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาและบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุบลราชธานีแต่เพียงฝ่ายเดียว ขาดการมีส่วนร่วม หรือการประสานความร่วมมือเพื่อหาแนวทางในการบริหารจัดการน้ำจากประชาชนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม แต่ทั้งนี้ชุมชนควรเป็นผู้ดำเนินการ

ได้เองโดยมีหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนเข้ามาส่วนร่วมในการพัฒนา เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน (Department of Water Resources, 2009) ตามรูปแบบของการบริหารจัดการน้ำแบบองค์รวม (Water Management in Holistic) และสอดคล้องกับโครงการในพระราชดำริของ“พระบิดาแห่งการจัดการทรัพยากรน้ำ” พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร (5 ธันวาคม พ.ศ. 2470-13 ตุลาคม พ.ศ. 2559) พระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ทรงพัฒนาประเทศด้วยหลักการองค์ความรู้ 6 มิติ ได้แก่ องค์ความรู้ เรื่องน้ำ ดิน เกษตร พลังงานทดแทน ป่า และสิ่งแวดล้อม ซึ่งน้ำถูกจัดให้อยู่ในมิติแรกแห่งการพัฒนา โดยมีแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ มีหลักการดำเนินงาน 3 หลักใหญ่ ๆ คือ 1) การพัฒนาแหล่งน้ำ 2) การเก็บน้ำให้อยู่ในประเทศให้นานที่สุด และ 3) การใช้น้ำทุกหยดให้เกิดประโยชน์สูงสุด (The Royal Initiative Discovery Foundation, 2008)

ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนทุกมิติทั่วทุกมุมโลก ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ควรตระหนักถึงความจำเป็นด้านวางแผนรับมือกับปัญหา การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การวางกรอบยุทธศาสตร์ให้รัดกุมเพื่อป้องกันปัญหาอย่างยั่งยืน สร้างความมั่นคงในอนาคตด้วยการเชื่อมโยงภาคเครือข่ายให้ทั่วถึง และเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชนต่อการบริหารจัดการน้ำ คือ การสร้างนวัตกรรมใหม่ หรือรูปแบบการบริหารจัดการน้ำในเครือข่ายชุมชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการสื่อสารเพื่อการพัฒนาและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development) เพื่อนำไปสู่การวิจัยและพัฒนา (Research and Development Approach) ต่อชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการนำแนวคิดนี้ไปใช้อย่างเกิดประโยชน์ในเครือข่ายชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม นำมาแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ได้จริง และเป็นการวิจัยที่มุ่งการปรับตัวเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (Adaptation) โดยเน้นการสร้างภาคีเครือข่ายและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารจัดการน้ำของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้เกิดกระบวนการสร้างและพัฒนาในการรับมือทางด้านบริการจัดการทรัพยากรน้ำพิบัติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อการบริหารจัดการน้ำสำหรับภาคีเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน มีการบูรณาการเพื่อรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ โดยมี

พื้นฐานแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่าย และแนวคิดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหลักรองรับ การศึกษาวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์การบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ของจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี
4. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่าง ยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี

ขอบเขตการวิจัย

1. ผู้วิจัยคัดเลือกจากชุมชนที่ประสบปัญหาด้านการจัดการน้ำต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจาก 14 ชุมชนเขตอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ชุมชนท่ากอไผ่ ชุมชนหาดสวนสุข ชุมชน หาดสวนสุข 1 ชุมชนบ้านดิงงาม ชุมชนหาดสวนยา ชุมชนดอนจิว ชุมชนกุศปลาขาว ชุมชนท่าบั้งมั่ง ชุมชนคูยาง ชุมชนเกตุแก้ว ชุมชนลับแล ชุมชนวารินชำราบ ชุมชนกุศเป้งหมู่ 6 ชุมชนกุศเป้งหมู่ 16
2. การกำหนดขอบเขตเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ ศึกษาสภาพการณ์ พัฒนา รูปแบบ ทดลองใช้รูปแบบ และประเมินรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อ การพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี
3. ประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ใน 14 ชุมชน พื้นที่เป้าหมาย โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จากผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชน ชาวบ้าน ภาคีเครือข่าย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 86 คน แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม (Key informant) คือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทดลอง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบการวิจัยและพัฒนา โดยใช้วิธีการเชิงคุณภาพและวิธีการเชิงปริมาณ แบ่งวิธีการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการณ์และความต้องการปัจจุบันในแง่ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนารูปแบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี มี 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยด้วยการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเตรียมชุมชน และศึกษาพื้นที่วิจัย เพื่อเตรียมพื้นที่และเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรในพื้นที่ให้รับทราบ ศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ และจัดเตรียมผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลภาคสนามจากชุมชนต้นแบบ (Best Practice) สามต้นแบบ คือ 1) ชุมชนอำเภอบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก (บางระกำโมเดล) 2) ชุมชนบ้านคูสว่าง ตำบลบ้านหนองกินเพล อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี (คูสว่างโมเดล) และ 3) ชุมชนตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม (บางคนทีโมเดล) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (analysis: A) นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และถอดบทเรียนเพื่อนำเทคนิควิธีมาพัฒนาพื้นที่วิจัยจากพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบใกล้เคียงกัน (Sungruksa, 2014) เพื่อนำมาใช้พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาสภาพการณ์และความต้องการของการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี (research: R1) ประชากรในขั้นตอนนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ใน 14 ชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย คัดเลือกเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive sampling) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก 86 คน ดังนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของภาครัฐ 12 คน ผู้เชี่ยวชาญ 4 คน ผู้ทดลอง 50 คน และ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 20 คน เครื่องมือวิจัยที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสังเกต และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หาคุณภาพโดยนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คนตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) วิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลในการวิเคราะห์เนื้อหา ตรวจสอบข้อมูลแบบตรวจสอบสามเส้า (Methodological Triangulation)

การวิจัยระยะที่ 2 ศึกษาองค์ประกอบและพัฒนารูปแบบที่เหมาะสม ในการพัฒนารูปแบบ การบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี โดยการนำข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการวิจัยระยะที่ 1 มาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม (Questionnaire) นำไปสอบถามความคิดเห็นของภาคีเครือข่ายและชุมชน เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบ และข้อมูลพื้นฐานของรูปแบบที่เหมาะสม คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ตรวจสอบ แบบสอบถามโดยหาคุณภาพและนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คนตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) วิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00

การวิจัยระยะที่ 3 พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา อย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี (development: D1) เป็นการออกแบบและพัฒนา (design and development: D and D) เพื่อพัฒนาหาประสิทธิภาพและรับรองรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคี เครือข่ายชุมชน มี 4 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างรูปแบบ โดยนำองค์ประกอบและข้อมูลพื้นฐานที่สังเคราะห์ได้จาก การวิจัยระยะที่ 2 จัดทำร่างรูปแบบ โดยการสนทนากลุ่ม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มผู้ มีส่วนได้ส่วนเสีย จากพื้นที่ 2 ชุมชน คือ ชุมชนวารินชำราบ และชุมชนบ้านดิงาม เครื่องมือวิจัยที่ใช้ คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม หาคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหา (IOC) มี ค่าอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 แล้วจัดทำร่างรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 นำรูปแบบที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 และผ่านการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ของผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงและสรุปเพื่อตรวจสอบยืนยันรูปแบบ ทั้งในด้านความรู้ ด้านกิจกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ด้านการนำมาใช้ประโยชน์ และให้ ข้อเสนอแนะ มีการเลือกกลุ่มเป้าหมายอย่างเจาะจง โดยปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน เครื่องมือวิจัยที่ใช้ คือ แบบประเมินด้านความรู้ ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านเครือข่ายและ การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และด้านการนำมาใช้ประโยชน์ หาคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาการแจกแจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบเป็นการนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้จริง กับพื้นที่ เป้าหมาย ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจากพื้นที่ที่ดำเนินการการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชน

อย่างต่อเนื่อง คือ ชุมชนบ้านคูสว่าง ตำบลบ้านหนองกินเพล อำเภวารินชำราบ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเครื่องมือทดลองรูปแบบ ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง เครื่องมือวิจัยที่ใช้ คือ คู่มือการใช้รูปแบบ คู่มือการอบรม แบบทดสอบก่อนและหลังการอบรม แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ ปฏิทินการดำเนินการทดลองรูปแบบ และแบบประเมินผลรูปแบบ หากคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพการณ์ของรูปแบบ และความพึงพอใจต่อรูปแบบด้วยการหาการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติทดสอบที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (T-test dependent)

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี (development: D2) นำข้อมูล องค์ประกอบรูปแบบที่ได้รับปรึกษาและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) และสรุปเพื่อตรวจสอบยืนยันรูปแบบทั้งในด้านความรู้ ด้านกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ด้านเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และด้านการนำมาใช้ประโยชน์ เครื่องมือที่ใช้ในขั้นตอนนี้คือ แบบสอบถามความคิดเห็นจากกลุ่มทดลอง ถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. สภาพการณ์การบริหารจัดการน้ำในปัจจุบันของจังหวัดอุบลราชธานีประสบปัญหา คือ ปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งซ้ำซากในพื้นที่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค ปัญหาด้านการอนุรักษ์ลำน้ำมูล และการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมการให้ความรู้ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ภายในเครือข่ายและชุมชนผ่านทางตัวแทนชุมชนหรือตัวแทนภาคีเครือข่าย แต่มักไม่ชัดเจน ไม่มีการระบุสถานที่ หรือกำหนดการหาหรือที่แน่นอนชัดเจนนัก แต่อาศัยการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกชุมชนจากตัวแทนกลุ่มที่ทำหน้าที่ประสานงานให้เกิดขึ้นในการทำงาน ความรู้พื้นฐานบางอย่างขาดหายไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกมองข้าม รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณไม่ชัดเจน ภาวะผู้นำไม่ค่อยเกิดขึ้นในเครือข่าย ขาดแคลน

วิทยาการผู้รู้มาแนะนำการรับมือกับปัญหาการจัดการน้ำ และการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนที่แท้จริง

2. บทบาทของภาคีเครือข่ายชุมชนต่อการบริหารจัดการน้ำ บทบาทในการให้ความรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และติดต่อสื่อสารกันและกันได้ แต่การมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรับมือกับน้ำของชาวชุมชนในพื้นที่ยังขาดความเข้าใจและไม่มีประสิทธิภาพ แต่มีการรวมกลุ่มในเครือข่ายที่เหนียวแน่น ซึ่งมีผลมาจากการประสบปัญหาคล้ายคลึงกัน และสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่นจนเกิดความเป็นกันเองในการร่วมมือ แต่มักขาดรายได้จากการประกอบอาชีพที่แน่นอน และหลักวิชาการการประกอบอาชีพไม่ค่อยเห็นความสำคัญและส่งเสริมมากนัก เช่น การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรที่ได้ผล หรือการจัดการน้ำเพื่อการอนุรักษ์น้ำที่ยั่งยืน

3. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ความคิดเห็นของกลุ่มทดลองส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 54 มีอายุสูงกว่า 60 ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 40.0 มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 76.0 และมีการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 60.0 ด้านความคิดเห็นของเครือข่ายชุมชนที่มีต่อรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าต้องประกอบไปด้วย การมีส่วนร่วม ภาคีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง ความเข้มแข็งของชุมชน การเรียนรู้เพื่อพึ่งพา ภาวะผู้นำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรับมือกับน้ำ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม อนุรักษ์สายน้ำอย่างยั่งยืน และการส่งเสริมเศรษฐกิจ โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

4. การทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการน้ำท่วมน้ำแล้ง การบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอนุรักษ์ มีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบต่าง ๆ ในรูปแบบการบริหารจัดการน้ำ แต่ไม่สมบูรณ์ในรูปแบบที่ชัดเจน ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนจึงจะส่งผลต่อรูปแบบที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด และความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนมีผลต่อการเกิดรูปแบบมากเช่นเดียวกัน ชุมชนยินดีจะพัฒนาเครือข่ายแต่ขาดความรู้ความเข้าใจ และการจัดอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการวิจัยทำให้รูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนมีข้อมูลที่ชัดเจนขึ้นทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

5. การประเมินรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ตรวจสอบและได้นำข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาปรับปรุงแก้ไข และความเป็นไปได้เกี่ยวกับรูปแบบเพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนที่เหมาะสม 4 มิติ คือ การบริหารจัดการน้ำท่วมน้ำแล้ง การบริหารจัดการน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอนุรักษ์ พบว่ามีความเชื่อมโยงกับ 9 องค์ประกอบ ซึ่งมีการถอดบทเรียนหลังปฏิบัติการ (After Action Review: AAR) เพื่อสรุปสิ่งที่ได้รับจากการปฏิบัติการในงานวิจัยและการจัดอบรม

อภิปรายผล

1. สภาพการณ์การบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของจังหวัดอุบลราชธานีปัจจุบัน มีความต้องการรูปแบบการบริหารจัดการน้ำ 4 มิติ ได้แก่ การบริหารจัดการน้ำเพื่อท่วมน้ำแล้ง การจัดการน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งทุกมิติมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกับการวิจัย แต่การบริหารจัดการน้ำเพื่อท่วมน้ำแล้ง และการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ส่งผลกระทบกับภาคีเครือข่ายและชุมชนที่มีอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ที่ศึกษามากที่สุดในด้านคุณภาพของน้ำและปริมาณของน้ำ

2. ภาคีเครือข่ายชุมชนในการวิจัยครั้งนี้มีการรวมตัวอย่างหลวม ๆ มีการสื่อสาร และประสานงานกันตามวัตถุประสงค์ของชุมชนที่ประสบปัญหาจากการจัดการน้ำใกล้เคียงกัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ริมมูลตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำในบริเวณเขตอำเภอวารินชำราบโดยสภาพปัจจุบันยังได้รับผลกระทบจากวิกฤตน้ำ ทั้งน้ำท่วมน้ำแล้งและน้ำเพื่อการเพาะปลูกโดยส่วนใหญ่ แต่ภาคีเครือข่ายชุมชนบางกลุ่มที่อาศัยในเขตเมือง มักประสบปัญหาน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคมากกว่า การแย่งน้ำในบางพื้นที่ที่เป็นชุมชนที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่น ซึ่งมีการประปาส่วนภูมิภาคเป็นผู้จัดการการกระจายน้ำพื้นที่ส่วนนี้แต่ไม่ทั่วถึง สอดคล้องกับ Hirunwatsiri (2007: 12-13) พบว่า การเพิ่มประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้มีความต้องการน้ำเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อการลดของปริมาณน้ำท่า ส่วนการบริหารจัดการน้ำเพื่อการอนุรักษ์น้ำมักถูกคุกคามจากกลุ่มอิทธิพล ที่ต้องการพื้นที่ริมแม่น้ำมาประกอบกิจการเชิงธุรกิจ เวนคืนที่ดินสาธารณะหลายแห่งและออกโฉนดที่ดินเพื่อสร้างตึกอาคารต่าง ๆ ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมตามลำน้ำ

มูล ได้แก่ ป่ากูด ป่าบุง ป่าทาม เกาะแก่ง แก้มลิง ฯ เกิดผลเสียต่อการอนุรักษ์แหล่งอนุบาลพันธุ์ปลา
ธรรมชาติ และแหล่งน้ำชั้นธรรมชาติตามริมมูล

3. ทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ของจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การมีส่วนร่วม (องค์ประกอบที่ 1) มีความสำคัญที่สุด สะท้อน
“ความร่วมมืออย่างสมัครใจ” ในการบริหารจัดการน้ำรวมทั้งปกป้อง เฝ้าระวังเรื่องต่าง ๆ ที่มีความ
เกี่ยวข้องกับเครือข่าย สอดคล้องกับ Cohen and Uphoff (1980: 213-218) พบว่า การมีส่วนร่วม
(องค์ประกอบที่ 3) รวมถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ มีส่วนร่วมใน
ผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพื่อให้ภารกิจบรรลุความสำเร็จได้ ความเข้มแข็ง
ของชุมชน (องค์ประกอบที่ 2) คือคนในชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหา การจัดการปัญหาได้อย่าง
เหมาะสม มีการปรับตัว มีการส่งเสริมการสร้างรายได้แก่ชุมชนให้สามารถดำรงชีพได้เหมาะสมกับ
สภาพแวดล้อม สอดคล้องกับ Isadora Araujo Cruzen (2015) พบว่า เมื่อภาครัฐไม่สามารถเข้าถึง
ทรัพยากรน้ำแก่ประชาชนได้ ภาคประชาสังคมจะรวมตัวศึกษาและเรียกร้องสิทธิแก้ไขปัญหาของ
วิกฤตน้ำ ด้านการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (องค์ประกอบที่ 7) เป็นการถ่ายทอดข่าวสารความรู้
ประสบการณ์ภายในและภายนอกชุมชน สอดคล้องกับ Payomyam (2013: 113-115) พบว่า เป็นการ
สร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชน และส่งเสริมให้การอนุรักษ์
สายน้ำอย่างยั่งยืน (องค์ประกอบที่ 8) เกิดการมองเห็นคุณค่าของสายน้ำอย่างจริงจัง รวมถึงการ
อนุรักษ์พันธุ์ปลา ภูมิปัญญาชุมชนที่มีต่อวิถีชีวิต การแก้ปัญหาอุทกภัย การดูแลลุ่มน้ำ เห็นคุณค่าและ
เกิดการอนุรักษ์น้ำ สอดคล้องกับ Chiewsuwan et al. (2008) การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน
(องค์ประกอบที่ 9) สอดคล้องกับ Kongcharuen (2011) พบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน
เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนต้องนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปสร้างรายได้สู่ชุมชนด้วย
เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีอุปนิสัยดีส่งผลต่อการรวมกลุ่มของสมาชิก ส่งเสริมกระบวนการสร้างรายได้และ
เสริมสร้างพลังอำนาจในระดับชุมชน และจากการประเมินรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาคี
เครือข่ายชุมชน พบว่า 9 องค์ประกอบมีความสัมพันธ์กับทุกมิติการบริหารจัดการน้ำ ซึ่งภาคีเครือข่าย
ในแต่ละภาคส่วนคอยประสานงาน ติดต่อสื่อสารทั้งภายในและภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่องจึงจะ
ส่งผลให้การจัดการน้ำมีประสิทธิภาพ มีการสื่อสารทั้งสื่อดั้งเดิม สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการเฝ้า
ระวังติดตามข่าวตลอดเวลา สอดคล้องกับ Tansurat (2012) พบว่า การสื่อสารจะเพิ่มประสิทธิภาพได้
หากมีพัฒนาการเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลัง

อำนาจอย่างมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและประชาชน โดยเฉพาะวิกฤตช่วงน้ำท่วมน้ำแล้ง และควรมีการจัดการน้ำจากส่วนร่วมของบุคคลในชุมชนเอง

สรุปผล

สภาพการณ์ปัจจุบันด้านการบริหารจัดการน้ำปัจจุบันของจังหวัดอุบลราชธานี ภาวการณ์เครือข่ายชุมชนมีการรวมตัวอย่างหลวมๆ มีการสื่อสาร ต้องการร่วมกันในการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการน้ำ 4 มิติ คือ ด้านน้ำท่วมน้ำแล้ง ด้านน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ด้านน้ำเพื่อการเพาะปลูก และด้านการอนุรักษ์น้ำ ซึ่งภาวการณ์เครือข่ายไม่ได้รับการสนับสนุนความยั่งยืนอย่างเต็มที่ และจำเป็นต้องขยายเวลาการดำเนินการให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนต่อไป การวิจัยพบว่า ภาวการณ์เครือข่ายชุมชนต้องการรูปแบบแบบบริหารจัดการน้ำที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสถานการณ์น้ำ รูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาวการณ์เครือข่ายชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานีทุกมิติมีความเชื่อมโยงกัน และต้องพัฒนาควบคู่กันทั้งองค์รวม หลังจากการทดลองใช้รูปแบบกลุ่มเป้าหมายมีการปรับตัวเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ (Adaptation) เน้นการสร้างภาวการณ์เครือข่ายและส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อรับมือด้านภัยพิบัติและอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำ ด้านน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ด้านน้ำเพื่อการเพาะปลูก และด้านการอนุรักษ์น้ำตามลำดับ สำหรับการประเมินรูปแบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาวการณ์เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่าต้องประกอบด้วย 9 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วม (Participation) ภาวการณ์เครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง (Community network) ความเข้มแข็งของชุมชน (Community strength) การเรียนรู้เพื่อพึ่งพา (Self-reliance) ภาวะผู้นำ (Leadership) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรับมือกับน้ำ (Local wisdom) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication) การอนุรักษ์สายน้ำอย่างยั่งยืน (Sustainable conservation) และการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน (Community economy encouragement) หรือเรียกว่า “PCnScSLWCCEp Model”

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ และการนำไปปรับใช้ 1) กรมป้องกันสาธารณภัย กรมทรัพยากรน้ำ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการนำผลการวิจัยใช้เป็นข้อมูลประกอบการบริหารจัดการน้ำและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น การรับมือกับภัยพิบัติ ความต้องการการใช้น้ำ การ

อนุรักษ์ คุณภาพของน้ำและการฟื้นฟูทรัพยากรน้ำ เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น 2) มีเน้นความร่วมมือร่วมใจในการรณรงค์อนุรักษ์ลำนํ้ามูลอย่างจริงจัง ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ และการนำรูปแบบการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนไปปฏิบัติ และศึกษา องค์ประกอบการบริหารจัดการน้ำร่วมกับภาคีเครือข่ายชุมชนในเชิงวิชาการมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาคุณฉุฉินพन्छ์ครั้งต่อไป 1) ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบของ กระบวนการการบริหารจัดการน้ำโดยภาคีเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการส่งเสริม ชุมชนเชิงเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชุมชน และปัจจัยแห่งความสำเร็จของ การอนุรักษ์และการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน 2) ควรมีการส่งเสริมการศึกษาวิจัย ด้านการนำ เทคโนโลยีสารสนเทศผ่านระบบโทรศัพท์มือถือพกพา (Smart phone) การผลิตแอปพลิเคชัน (Application) แพลตฟอรม์ (Platform) และการสร้างเนื้อหาสาระ (Content) ที่ทันสมัยเพื่อ ตรวจสอบสภาพน้ำ สภาพอากาศหรือภัยพิบัติเกี่ยวกับน้ำที่เข้าใจง่ายและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา รูปแบบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมชลประทาน, สำนักงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน. (2554). *การบริหารจัดการ ชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม ด้านการขนส่งน้ำและบำรุงรักษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: กรมชลประทาน.
- กรมทรัพยากรน้ำ. (2552). *การเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัย พัฒนา อุทกวิทยา.
- กิตติศักดิ์ ต้นสุรัตน์. (2555). *การพัฒนาารูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจในงานสำหรับบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- นรินทร์ สังข์รักษา. (2557). การถอดบทเรียน: เทคนิควิธีการเรียนรู้บทเรียนเพื่อการพัฒนาชุมชน = Lesson learned: A methodology used learning for development community. *วารสาร ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 9(2), หน้า 149.

- นเรศ เชื้อสุวรรณ, สมทรง เจริญกัญจน, วรรณรัฐนา อธิเรกตระกูล และ บุญชัย งามวิทย์โรจน์. (2551). รายงานผลการวิจัยการเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและป่าต้นน้ำ: กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำมูล. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- มิ่งขวัญ คงเจริญ. (2554). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้. *วารสารวิจัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต*, 7(2), หน้า 19-36.
- มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ และ สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ. (2551). *หลักการองค์ความรู้ 6 มิติ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. ค้นเมื่อ 8 กันยายน 2558 จาก <http://www.pidthong.org>
- สุรพล พยอมแย้ม. (2556). *จิตวิทยาในงานชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: บางกอก-คอมเทค อินเตอร์เทรด.
- สุรพล หิรัญวัฒน์ศิริ. (2550). เรื่องน้ำ. *วารสารอนุรักษ์ดินและน้ำ*, 22(2), หน้า 9-14.
- Cohen, John M. & Uphoff, Norman T. (1980). "Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity," *World Development, Elsevier*, 8(3), pp. 213-235.
- Isadora Araujo Cruzen. (2015). *Fluid dynamics: politics and social struggle in Sao Paulo's water crisis (2014-2015)*. Thesis and Dissertation Abstracts DUSP Graduate 2015/2016. Department of Urban Studies and Planning. USA.: Massachusetts Institute of Technology. Retrieved on 8 September 2017 from https://dusp.mit.edu/sites/dusp.mit.edu/files/attachments/news/Web%20Thesis%20and%20Dissertation%20booklet_0.pdf

Translated Thai References

- Chiewsuwan, N. et al. (2008). *The enhancement and development of local community participation processes in the management of water resources and upstream forests: a case study of Mun River* (research report). Bangkok: National Research Council of Thailand. [in Thai]

- Department of Water Resources. (2009). *Strengthening and developing community participation processes in Water resource management through participatory action research*. (PAR). Bangkok: Bureau of Research, Development and Hydrology. [in Thai]
- Hirunwatsiri, S. (2007). Water. *Journal of Soil and Water Conservation*, 22(2), pp. 9-14. [in Thai]
- Kongcharuen, M. (2011). Development of a community empowerment model to enhance the sustainability of the learning community. *Journal of Research in Science and Technology, Suan Dusit University*, 7(2), pp. 19-36. [in Thai]
- Payomyam, S. (2013). *Community psychology* (2nd ed.). Bangkok: Bangkok - Comtech Intertrade. [in Thai]
- Royal Irrigation Department, Public Participation office. (2011). *Irrigation management by participatory farmers, water transport and maintenance*. Bangkok: Royal Irrigation Department. [in Thai]
- Sungruksa, N. (2014, February). Lesson learned: A methodology used learning for development community. *Journal of Silpakorn University*, 9(2), pp. 149. [in Thai]
- Tansurat, K. (2012). *Development of learning network models through information and communication technology for empowerment of public sector personnel*. Phitsanulok: Naresuan University. [in Thai]
- The Royal Initiative Discovery Foundation and The Royal Initiative Discovery Institute. (2008). *6-dimensional knowledge of His Majesty the King*. Retrieved on 22 September 2015 from <http://www.pidthong.org> [in Thai]

ผู้เขียน

นายสรารุช ชมบัวทอง

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาพัฒนศึกษา

มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม 73000

โทรศัพท์: 08-6323-0958 อีเมล: sara5589@yahoo.com

Author

Mr. Sarawut Chombuathong

Ph.D. in Philosophy Program in Development Education program,

Faculty of Education, Silpakorn University, Sanam Chandra Palace Campus,

Nakhon Pathom Province 73000

Tel.: 08-6323-0958 E-mail: sara5589@yahoo.com